

A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKET VESZÉLYEZTETŐ TÉNYEZŐK, ÉS AZ ELLENÜK VALÓ VÉDELEM LEHETŐSÉGEI

RISK FACTORS OF HIGH EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND THE DEFENCE OPTIONS

Absztrakt

Felgyorsult, veszélyekkel teli világunkban minden vezető gondol arra, hogy hogyan előzze meg az általa vezetett gazdálkodó egységben, üzemben, intézményben a veszélyek kialakulását, illetve mit kell tenni akkor, ha a veszély mégsem kerülhető el, és rendkívüli esemény veszélyezteti a dolgozói életét, a környezetet és az anyagi javakat. Különösen igaz ez az intézményekre, ahol az adott esemény nem „csak” a dolgozókat, hanem – attól függően, hogy milyen jellegű az intézmény – a betegeket, tanulókat, ügyfeleket, ellátottakat is védeni kell a káros hatásoktól. Ebben a tanulmányban a szerző bemutatja a felsőoktatási intézményeket veszélyeztető tényezőket, elemzi a katasztrófák elleni védekezés és a következmények felszámolásában való részvétel esetleges intézményi feladatait. Javaslatot tesz arra a folyamatra, amelynek eredményeképp az intézmények felkészültebbé válhatnak, és katasztrófák során hatékony segítők lehetnek a hivatásos mentőerőknek.

Abstract

In a world of risks all leader considers of how to prevent evolving dangers to companies, industrial units or organizations or if the risks can not be mitigated and the event can not be avoided and what needs to be done in case the event would endanger their personnel, environment and property. Preventive thinking is the most essential in organizations where not only the personnel is at risk but also depending on the type of the organization – patients, students and clients shall be protected from adverse impacts. In this study the author presents risks factors of the institutions of higher education, analyses the tasks of these institutions from disaster defence through response to recovery. The author suggest a process that will result in a better preparation of these institutions and that makes them efficient helpers of professional rescue teams.

Keywords: High educational institution, safety, dangers, defence capacities

BEVEZETŐ

Gyakran felmerül a kérdés, vajon mennyire van fókuszban napjainkban a felsőoktatási intézményeket fenntartók és működtetők körében a biztonság ügye. Szerepel-e a **biztonság** a prioritások között, és hol tartanak az intézmények például a katasztrófa-biztonságuk megteremtésének folyamatában? Különösen érdekes ez napjainkban, amikor elindult az egyetemek integrációs folyamata és a homogenitást sokszínűség váltja fel. Ismerik-e a katasztrófavédelmi feladatokat, és annak lehetőségét, hogy a katasztrófák következményeinek felszámolásában az intézmények képességeire is szükség lehet?

Ez a tanulmány ezekre a kérdésekre keresi a választ, és azzal, hogy összegzi mindazokat a veszélyeztető tényezőket, amelyekkel egy ilyen intézménynek számolnia kell, továbbá bemutatja a szükséges védelmi képességeket, és azok kialakításának intézményi feladatait, ezzel is segítséget nyújt az egyetemek vezetőinek, védelemmel foglalkozó szakembereinek a biztonsággal kapcsolatos teendőik megismeréséhez, ellátásához.

1. A felsőoktatási intézményeket veszélyeztető tényezők

„A katasztrófák palackba zárt szellemek, csak arra várnak, hogy valamelyik felelőtlen vagy tudatlan embertársunk kihúzza a dugót.”

Jonathan Red

A felsőoktatási intézmények biztonsága, és az azzal kapcsolatos kérdések nem emelhetők ki az ország biztonsági környezetének, biztonsági alapelveinek és biztonsági rendszereinek kérdésköréből, hiszen azokkal szerves egységet alkot. Ebben a fejezetben ezért megvizsgálom a biztonság értelmezését, bemutatom a leggyakrabban előforduló veszélyeztető tényezőket, és elemzem, hogy a felsőoktatási intézményekben milyen külső és belső tényezők okozhatnak rendkívüli helyzeteket.

Mivel minden kihívásra és kockázatra a cikk terjedelménél fogva nem térhetek ki, ezért itt csak azt vizsgálom, hogy katasztrófavédelmi szempontból milyen külső és belső veszélyeztető tényezők lehetségesek, és ezek hogyan jelentkeznek ezekben az intézményekben.

A téma aktualitását az adja, hogy a társadalmi változások, a gazdasági és a technikai fejlődés, a globalizáció, valamint számos más tényező következtében

megszaporodtak az állampolgárok biztonságát fenyegető helyzetek. A korábbi veszélyhelyzetek nem csak számukat és intenzitásukat, hanem jellegüket, pusztító hatásukat tekintve is átalakultak. Emellett számos új veszélyeztető tényező is megjelent. Ezek hatása az érintett településeken, az ott működő köz-és felsőoktatási intézményekben is érzékelhető lehet.

1.1. A biztonság értelmezése, összetevői, veszélyeztető tényezői, és a felsőoktatási intézmények helye a védelmi rendszerben

A biztonság szó a latin „securitas”, „securus” szavakból ered, amely a „sine” (nélkül) és a „cura” (aggodalom, félelem) szavakból képzett összetétel. *Egy bizonyos aspektusban* a veszélyektől mentes állapot, ami nyilvánvalóan nem lehetséges, hiszen a veszélyek mindig jelen vannak. A biztonságérzetünket alapjában véve ezért az határozza meg, hogy mennyire vagyunk védettek az életünkben nem kizárható veszélyek hatásaitól.

Más aspektusban a biztonság már nem csak az egyén biztonsága többé, hanem az őt körülvevő mikro- és a makro-közösség biztonsága sem hanyagolható el.

„A biztonság: „...egyéneknek, csoportoknak, országoknak, régióknak (szövetségi rendszereknek) a maguk reális képességein és más hatalmak, nemzetközi szervezetek hatékony garanciáin nyugvó olyan állapota, helyzete (és annak tudati tükröződése), amelyben kizárható, vagy megbízhatóan kezelhető az esetlegesen bekövetkező veszély, illetve adottak az ellene való eredményes védekezés feltételei.”¹

A biztonság célja olyan környezet biztosítása, amely hozzájárul az egyén és a közösség:

- harmonikus, békés fejlődéséhez,
- kiegyensúlyozott életének, egészségének megóvásához,
- jó közérzetének kialakításához,
- az életfeltételek és a megteremtett anyagi javak fennmaradásához.²

Sosem lehetünk teljes biztonságban, de egy relatív biztonsági szint elérhető, ha működtetjük azokat a rendszereket, amelyek a biztonságért felelnek, és elvégezzük azokat a feladatokat, amelyek a megelőzést, valamint a kialakult károk eszkalálódást és

¹ Hadtudományi Lexikon: MHTT Budapest, 1995. ISBN 963 04 5226 X (I-II. kötet - részidézett)

² Dr. Hornyacsek Júlia: A települési védelmi képességek a katasztrófa-kihívások tükrében, a települések katasztrófa-elhárítási feladatai, a végrehajtáshoz szükséges helyi védelmi képesség alapvető területei, azok kialakításának folyamata. "Biztonságunk érdekében" Oktatási- és Tanácsadó Tudományos Egyesület Budapest, 2011. 3. o. ISBN:978-963-08-2606-8

mérséklését szolgálják. Hogyan értelmezhető ez a megállapítás a felsőoktatási intézményekben?

„A felsőoktatási intézmény ... az oktatás, a tudományos kutatás, a művészeti alkotó tevékenység, mint alaptevékenység folytatására létesített szervezet.”³

A felsőoktatási tevékenységet rögzítő jogszabályok ugyan csak közvetve említik a veszélyek elleni védelmet, annak is csak egy szegmensét azáltal, hogy előírják, hogy a működési engedélyezési kérelemnek tartalmaznia kell többek között a hallgatói balesetek megelőzésével kapcsolatos és a bekövetkezett balesetek esetén követendő előírásokat is,⁴ de a terület mégsem szabályozatlan. Kimondja a jogszabály, hogy „a rektor felelős a felelős az oktatási intézmény szakszerű és törvényes működéséért...”⁵ A védelemről szóló a törvényeket vizsgálva pedig megállapítható, hogy az intézmények fenntartójának kötelezettségei vannak védelemmel kapcsolatosan:

„A központi államigazgatási szerv vezetője felelős az ágazati feladatkörébe tartozó terület katasztrófavédelmével kapcsolatos tervező, szervező, irányító tevékenységéért.”⁶

E tevékenységi körében:

- a) ***meghatározza*** szakterületén, illetve az alárendeltségébe tartozó szerv vonatkozásában a megelőzéssel kapcsolatos feladatokat,
- b) ***kialakítja*** a saját szervezetére vonatkozóan a védekezéssel kapcsolatos, a normál működési rendtől eltérő szabályokat és meghatározza a bevezetés rendjét,
- c) ***meghatározza*** a felügyelete alatt álló szervezet védekezés idejére szükséges működési rendjét, szervezetét és az ehhez kapcsolódó feltételrendszert,
- d) ***meghatározza*** más, a védekezésben részt vevő állami szervekkel való együttműködés és kapcsolattartás rendjét,
- e) ***kidolgozza*** a szakterületén a lakosság és az anyagi javak műszaki-technikai és radiológiai, biológiai és vegyi védelmének fejlesztési irányait.⁷

A fenntartó által a fentiek alapján meghatározott feladatokat minden intézménynek, szervezetnek be kell tartania. A felsőoktatási intézmény felelős vezetője és képviselője a rektor, ő gondoskodik az intézmény biztonságáról is. Az intézményvezetők feladatrendszere szerteágazó, így az oktatás, a kutatás tervezésén, szervezésén és az egyéb

³ 2011. évi CCIV. Törvény a nemzeti felsőoktatásról, 2. §

⁴ 2011. évi CCIV. Törvény a nemzeti felsőoktatásról 2. sz. melléklet 3. (f)

⁵ 2011. évi CCIV. Törvény a nemzeti felsőoktatásról 13. § (2)

⁶ 2011. évi CXXXVIII. tv. a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról 9. §

⁷ 234/2011. (XI. 10.) Korm. Rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXXVIII. törvény végrehajtásáról 7. §

intézményfenntartói feladatokon túl, munkavédelmi, munkaegészségügyi, tűzvédelmi, katasztrófavédelmi stb. tevékenységet is folytatniuk kell.

Ennek keretében, a biztonság megteremtése, a veszélyek megelőzése, káros következményeik felszámolása érdekében **számos védelmi feladatot** látnak el.

Ezek közül az elsődleges az **intézményt érintő veszélyeztető tényezők felmérése, beazonosítása**. Az intézmények a biztonság érdekében a megelőzés, felkészülés időszakában elvégzett az intézményre vonatkozó veszélyelemzést és felmérést, melynek **az a célja**, hogy pontos információval rendelkezzenek az intézmény veszélyeztetettségének formáiról, mértékéről.

A veszélyeztető tényezők beazonosítása nem öncélú, hiszen a második legfontosabb feladatuk, hogy meghatározzák, hogy egy bekövetkezett rendkívüli esemény során mi a teendő, kik fogják végrehajtani ezeket a feladatokat stb. Ezt leginkább a veszélyeztetettségnek megfelelő **védelmi terv készítésével**, azaz a védelmi tervezéssel lehet elérni, melyre a későbbiekben térek ki. Ezt követi a szükség esetén védelmi feladatokat ellátó intézményi **szervezet kialakítása**. A folyamatot az érintettek e munkára való **felkészítése**, a hivatásos védelmi szervekkel való **gyakorlás** zárja.

Megállapítható, hogy a biztonság megőrzése, az ellene ható veszélyek csökkentése az ország minden állampolgárának, szervének, szervezetének, intézményének érdeke, és egyben mindenkinek szerepe és feladata van benne, amelyeket jogszabályok rögzítenek. Végzése tehát nem opció, hanem kötelesség, figyelmen kívül hagyása mulasztásos törvénysértés.

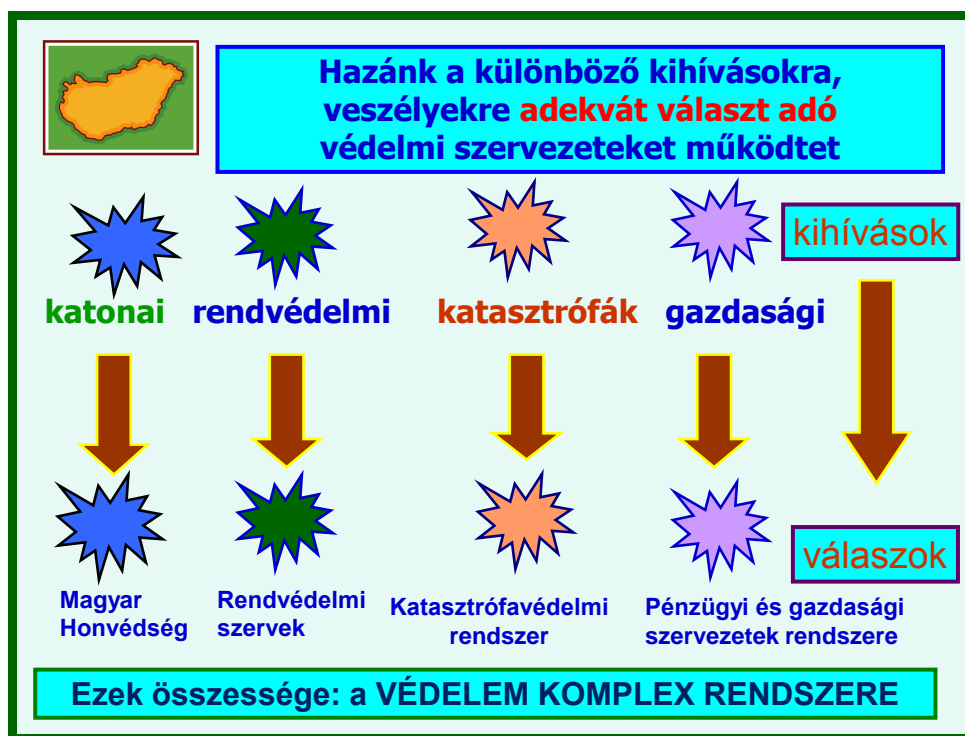
Hogyan értelmezzük napjainkban a biztonságot?

A biztonság értelmezését, a biztonságot fenyegető tényezőket, és az ellenük való védekezés elveit a 2073/2004. (III. 31.) Kormány Határozat-ba foglalt **Nemzeti Biztonsági Stratégia** és annak legújabb változata⁸ fogalmazta meg. Ez rögzíti, hogy mit tartunk értéknek, ezekre az értékekre milyen veszélyek hatnak, és milyen védelmi rendszer felel a védelmünkért.

A biztonságunk érdekében a mindenkori magyar állam egy komplex védelmi rendszert működtet, amelyben a veszélyeknek megfelelő védelmi szervezeteket alakít ki, valamint meghatározza a védelmünkkel kapcsolatos felelősség-, hatás- és jogköröket. Ezek

⁸ A Kormány 1035/2012. (II. 21.) Korm. Határozata Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról

az alrendszerek egymással együttműködve oldják meg a biztonságunk érdekében végzendő feladatokat. *Lásd. 1. sz. ábra.*

1. sz. ábra: A védelem komplex rendszere
Készítette: Dr. Hornyacsek Júlia ZMNE, 2009.

Az összes kihívásra, kockázatra veszélyeztető tényezőre ebben a tanulmányban nem térek ki, csak a katasztrófa-veszélyek szempontjából elemzem a biztonsági kérdéseket.

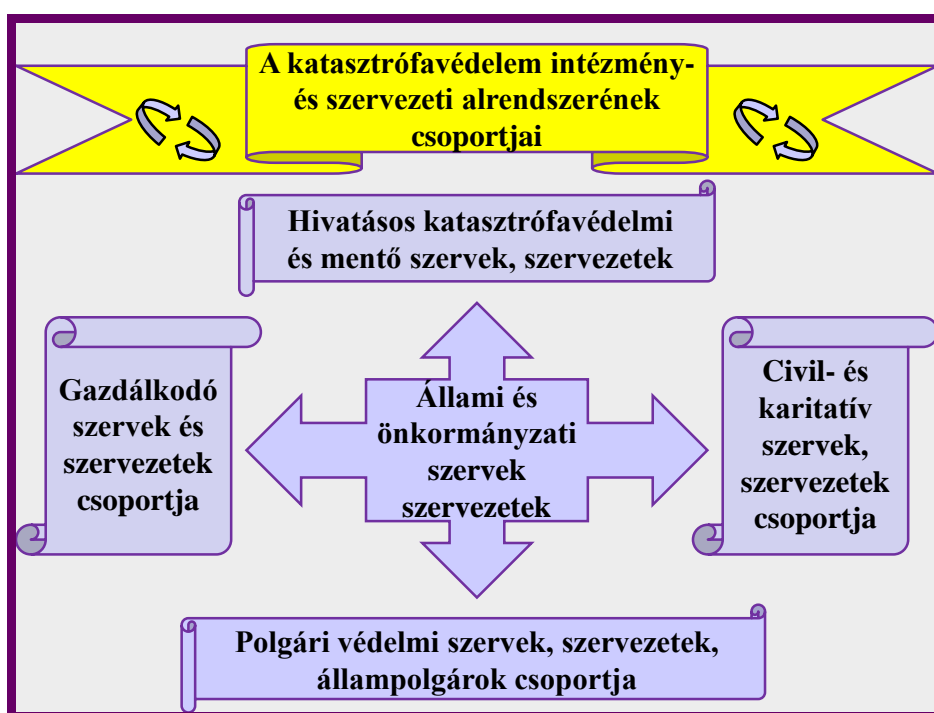
A katasztrófa pusztító hatása elleni védelem az ország komplex védelmi rendszerében működő *katasztrófavédelem alapvető feladata*, mely önmaga is egy összetett rendszer. Nem egyszerűsíthető le a hivatásos katasztrófavédelemre, hiszen ebben a rendszerben a hivatásos mentőszerveken túl, sok más szervezetnek és intézménynek is szerepet kell vállalniuk. *Lásd. 2. sz. ábra.*

Vizsgáljuk meg, mi lehet a szerepük, és hol szerepelnek ebben a rendszerben az egyetemek, főiskolák, felnőtt-képző intézetek!

„A felsőoktatási intézmény az oktatás, a tudományos kutatás, a művészeti alkotótevékenység, mint alaptevékenység folytatására létesített szervezet, alaptevékenysége magában foglalja a felsőoktatási szakképzést, alapképzést, mesterképzést, a doktori képzést és a szakirányú továbbképzést.”⁹

⁹ 2011. évi CCIV. Törvény a nemzeti felsőoktatásról 2. § (1)

Az egyetemek, főiskolák a katasztrófavédelem szempontjából *egyrészt* a gazdálkodó/polgári szervek kategóriájába tartoznak, szerepük, feladatuk adott esetben hasonló, mint a gazdálkodó szervezeteknek, szervezeteknek: mindent meg kell tenniük, hogy alaptevékenységük gyakorlása közben ne okozzanak rendkívüli helyzeteket, abban az esetben pedig, ha a környezetükben alakul ki katasztrófa, képeseknek kell lenniük a védekezés mindenkori vezetője által részükre meghatározott feladatok végrehajtásában közreműködni. *Másfelől* az állami vagy önkormányzati szervekhez tartoznak, így a képzési profiljuknak megfelelő témában, vagy elhelyezkedésüknél, erőik, eszközeik kapcsán, szükség esetén bevonhatják őket a védelmi feladatok ellátásába.

2. sz. ábra: a katasztrófavédelem intézményi és szervezeti alrendszerének csoportjai
Készítette: Dr. Hornyacsek Júlia ZMNE, 2009.

Az oktatási ágazatért felelős miniszter „...törvényességi ellenőrzést gyakorol a nem állami felsőoktatási intézmények fenntartói tevékenysége felett is. A törvényességi ellenőrzés keretében a miniszter azt vizsgálhatja, hogy a fenntartó a felsőoktatási intézményt a jogszabályokban, az intézményi dokumentumokban, a működés

*megkezdéséhez szükséges engedélyben meghatározottak szerint működteti-e, eleget tesz-e a fenntartói irányításból adódó kötelezettségeinek”.*¹⁰

1.2 A felsőoktatási intézmények biztonságát veszélyeztető tényezők csoportjai

A felsőoktatási intézmények „katasztrófavédelmi szempontú” jogállásának tisztázása után vizsgáljuk meg, hogy milyen veszélyeztető tényezőkkel kell számolniuk, hiszen csak ennek ismeretében határozható meg, hogy milyen védelmi képességekkel lehet szavatolni a dolgozóik, hallgatóik biztonságát!

Hazánk és azon városok veszélyeztetettségét vizsgálva, ahol működnek felsőoktatási intézmények, megállapítható, hogy az intézményeket veszélyeztető tényezők **két alapvető csoportra oszthatóak**. Ezek a következők:

- **belső** veszélyeztető tényezők,
- **külső** veszélyeztető tényezők. (Részletesen lásd később.)

Mindkettő esetén vannak olyanok, amelyek jellegüknél, intenzitásuknál és pusztító hatásuknál fogva elérhetik a katasztrófa-küszöböt, és vannak, amelyek rendkívüli eseménynek számítanak ugyan, de nem katasztrófa-szintűek, ennél fogva a következményeik felszámolásánál is más cselekvési rendet alkalmaznak.

A veszélyeztető helyzetek **jellegüknél fogva** lehetnek olyanok, amelyek megoldásához néhány belső intézkedés elegendő, másoknál elhúzódó jellegű, összetettebb mentésre, és külső segítők igénybevételére van szükség. A kialakult helyzetek megoldása egy intézményben mindig attól függ, hogy elvégezhető-e a feladat az intézmény dolgozói segítségével, vagy erőik nem elegendőek, és így szükség van a hivatásos mentőerők riasztására is.

További kérdés, hogy a kialakult helyzet tükrében, és a külső mentőerők tevékenysége kapcsán, szükség van-e az intézmény belső védelmi szervezetének teljes alkalmazásba helyezésére és védelmi képességeinek mozgósítására, vagy elegendőek a külső mentőerők a helyzet megoldásához.

¹⁰ 2005. évi CXXXIX. Törvény a felsőoktatásról 105. § (1) A jogszabály több ponton módosult, de a biztonság kérdése a módosítások során sem került ki a felelősségi körből. (szerző)

1.2.1 A felsőoktatási intézményeket veszélyeztető belső tényezők elemzése

A felsőoktatási intézmények **belső veszélyeztetettsége** két alapvető tényezőből eredhet:

- az intézmény működtetése, fenntartása, fejlesztése kapcsán kialakult veszélyek,
- és/vagy az oktatási, képzési tevékenység kapcsán fennálló veszélyek.

A hazai eseményeket elemezve megállapítható, hogy a felsőoktatásban a belső veszélyek egyik nagy csoportját **az intézmény működtetésével, fenntartásával fejlesztésével kapcsolatos események, történések** jelentik. Ezek közül a legnagyobb kihívást az intézmény területén lévő közművek, infrastruktúra meghibásodása okozza. Szintén a veszélyforrásokhoz tartoznak a belső fűtési- és egyéb energiaellátó rendszerek. Reális veszély a tüzek keletkezése, és a velük járó esetleges robbanások kialakulása. A dolgozók és hallgatók ételmezését biztosító konyhák, büfék főző- és hűtőberendezéseiben kialakult hibák, balesetek szintén okozhatnak veszélyeztető helyzeteket. Az üvegházak vagy a kertgondozással kapcsolatos eszközök, anyagok használata számos veszélyt rejt. Valós kihívás a nagy intézményi terület kezelése, az épületek közötti összekötést biztosító közlekedési utak rendjének kialakítása és fenntartása is. Az intézményi fejlesztések, építkezések során pedig a balesetek és a következtükben kialakult helyzetek jelentik a kockázatot. Mindezek együttes hatása komoly problémát idézhet elő az intézmény életében és működésében.

A belső veszélyek másik nagy csoportját az **oktatási, képzési tevékenységgel kapcsolatos veszélyek** jelentik. Ezek egyrészt *a magas létszámból adódnak*, hiszen a felsőoktatásban (oktatóként vagy hallgatóként) jelenlévő közel többszázezer ember nem sok intézményre és nem egyenletesen oszlik el.

Ez az arány önmagában is magas, de ezt még torzítja, hogy felsőoktatási intézmények között vannak viszonylag alacsonyabb létszámúak, így néhány „favorizált” egyetemen pedig kiugróan nagy a zsúfoltság.

A felsőoktatási intézmények **közoktatási, szakképzési és egyéb képzési feladatok megvalósításában** is részt vehetnek, kutatócsoportot hozhatnak létre, kutató munkát folytathatnak, kísérleteket végezhetnek. Az oktatási helyszínek, a klinikák, gyakorló intézmények, kollégiumok, biológiai laboratóriumok (fertőzőanyag laborok), istállók, különböző mezőgazdasági épületek, tanműhelyek stb., és a bennük folyó munka biztonsági kockázatot jelenthet. Vizsgáljuk meg ezeket!

A laboratóriumi kísérletek és egyéb gyakorlatok kapcsán, még a legnagyobb elővigyázatosság ellenére is, több szakon fennáll a robbanás, mérgezés, sérülés, tüzek keletkezésének stb. lehetősége. Minden oktatási vonulatnak megvan a maga speciális veszélye is, így például az egészségügyi területeken fertőzés, a műszaki területeken különböző üzemi balesetek, a vegyész-képzésben a laboratóriumokban tárolt veszélyes anyagokkal kapcsolatos stb. fordulhatnak elő. Külföldön már előfordult, és sajnos nálunk sem kizárt, hogy ezeknek az anyagoknak az illetéktelen kezekbe kerülése folytán sor kerülhet azok nem békés célú felhasználására.

A felsőoktatás nemzetközi és hazai gyakorlatában is előfordultak már olyan ártó szándékú cselekmények, amelyek azon túlmenően, hogy rövidebb vagy hosszabb időre veszélyeztetik a hallgatókat, dolgozókat (lövöldözés, túszejtés stb.) és olyan következményekkel járnak, amely elérheti a katasztrófa-küszöböt.

A gyakorlati oktatásban, a bemutató órákon (egészségügyi, katonai, műszaki, mezőgazdasági, vegyi stb.) a speciális oktatási tevékenységből, munkafolyamatokból eredő baleseti források jelenthetnek problémát. *Lásd 3. sz. ábra.*

*3. sz. ábra: Speciális oktatási tevékenység
Forrás www.zmne.hu letöltés: 2011.06.10.*

1.2.2 A felsőoktatási intézményeket veszélyeztető külső tényezők

A belső veszélyeztető tényezők „kézben tartása” általában rendben van a felsőoktatásban, hiszen a belső szabályzókkal ezek viszonylag könnyen felügyelet alatt

tarthatóak. Az intézmények külső veszélyeztetettségét azonban nem tudjuk befolyásolni, ezért itt a veszélyekre való felkészülés az elsődleges. Ennek érdekében tanácsos megismerniük *az ország globális, regionális és belső kihívásaiból adódó helyzeteket*, ajánlatos tisztázniuk, hogy azok esetleges előfordulása milyen hatással lehet az adott intézményre, és ezzel összefüggésben milyen védekezési forma lehet a leghatékonyabb. Az alábbiakban ezeket összegzem.

A leggyakrabban előforduló kívülről közvetlenül ható veszélyeztető események a balesetek, amelyek elérhetik a katasztrófa-küszöböt is. A katasztrófák eredetük szerint ***két alapvető csoportba sorolhatóak:***

- a természeti katasztrófák és a civilizációs katasztrófák.

A természeti katasztrófák közös jellemzője, hogy általában emberi beavatkozás nélkül, a természet erőinek hatására alakulnak ki. Mindennapos jelenség az árvíz és a belvíz. ***Lásd. 4. sz. ábra.*** Ezen túlmenően egyre több a globális felmelegedésnek tulajdonított extrém időjárási jelenség, megszorodott a pusztító erejű viharok és esőzések száma, veszélyeztetően hat a lakosságra a fagy, a havazás, és még inkább ezeknek a jelenségeknek a szélsőséges megnyilvánulási formái is.

Nem zárhatóak ki a geológiai eredetű veszélyek, mint a földrengések és földcsuszamlások sem. A természeti eredetű veszélyek között határesetként meg kell említenünk a nagy kiterjedésű és intenzitású járványokat. Ezek nem csak természeti eredetűek lehetnek, hanem sajnálatos módon terrorcselekmények kapcsán, mesterségesen is előidézhetőek, és a hatásukat adott esetben a felsőoktatási intézményeknek is viselniük kell.

Az intézményeket kívülről veszélyeztető ***civilizációs katasztrófák*** az emberiség „áldásos” tevékenységének, gondatlan vagy szándékos, esetleg az ismeretek hiányán alapuló károkozásának köszönhetőek. Az ismeretek hiányán túl, a szabályok, utasítások, működési algoritmusok megszegéséből is adódhatnak.

„Ebbe a kategóriába azok a katasztrófák sorolhatók, amelyek kialakulásának előfeltétele a civilizáció léte, a tudomány, a technika, az ipari és mezőgazdasági termelés, a közlekedés és a szállítás meghatározott szintje.”¹¹

¹¹Kovács Antal - Buzás Tibor: Polgári védelmi ismeretek, önkormányzatok és polgári védelmi szervezetek felkészítési segédlete. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Polgári Védelmi Szövetség, Szolnok: 2002. 17. o.

4. sz. ábra: Gátszakadás Edelényben: Forrás:¹²

Ezek között gyakoriságuknál fogva elsőként a veszélyes anyagok gyártása, szállítása, felhasználása során bekövetkezett baleseteket kell megemlítenünk, de nem veszélytelenek a közműrendszerek meghibásodása, a tüzek és robbanás kapcsán kialakult helyzetek sem. Napjainkban az atomenergia felhasználásából, terrorcselekményekből, nukleáris anyagokkal végzett tudományos kísérletekből, a gyógyítási eljárásokból adódóan, nem kizárt a nukleáris eredetű rendkívüli helyzetek kialakulása sem.

A civilizációs veszélyek *másik kívülről ható csoportját* azok a jelenségek képezik, amelyek a társadalmi feszültségek vagy egyéb okok kapcsán kialakult sztrájkok, szabotázsakciók, blokádok, zavargások, demonstrációk során szándékosság vagy provokáció kapcsán alakulhatnak ki.

A felsőoktatási intézmények fent vázolt külső és belső veszélyeztető tényezőit az **5. sz. ábra** összegzi. Ezek pusztító hatása érintheti az oktatási intézményeket és a környezetüket is, ezért szükségessé válhat az ellenük való védekezésben, a következményeik felszámolásában való intézményi részvétel, és az ahhoz szükséges feltételek megteremtése, aktiválása, alkalmazásba helyezése.

¹² Forrás: <http://www.mison.hu/miskolc-vezeto-hir/csobor-katalin-valasztokeruleteben-is-arvizi-katasztofahelyzet-van>, Letöltés: 2011. 04. 18.

5. sz. ábra: A felsőoktatási intézmények biztonságát veszélyeztető tényezők csoportosítása. Készítette: Dr. Hornyacsek Júlia, 2010.

1.3. A veszélyeztető események kialakulása, tényállásuk változása

Az intézményekre ható jelenségek többnyire valamilyen *balesettel, váratlan eseménnyel kezdődnek*, amikor a korábbi egyensúlyi állapot felborul, a folyamatok ellenőrizetlenné válnak. Ezek a balesetek vagy kevés beavatkozással kezelhetőek, és a rend visszaáll, vagy eszkalálódhatnak.

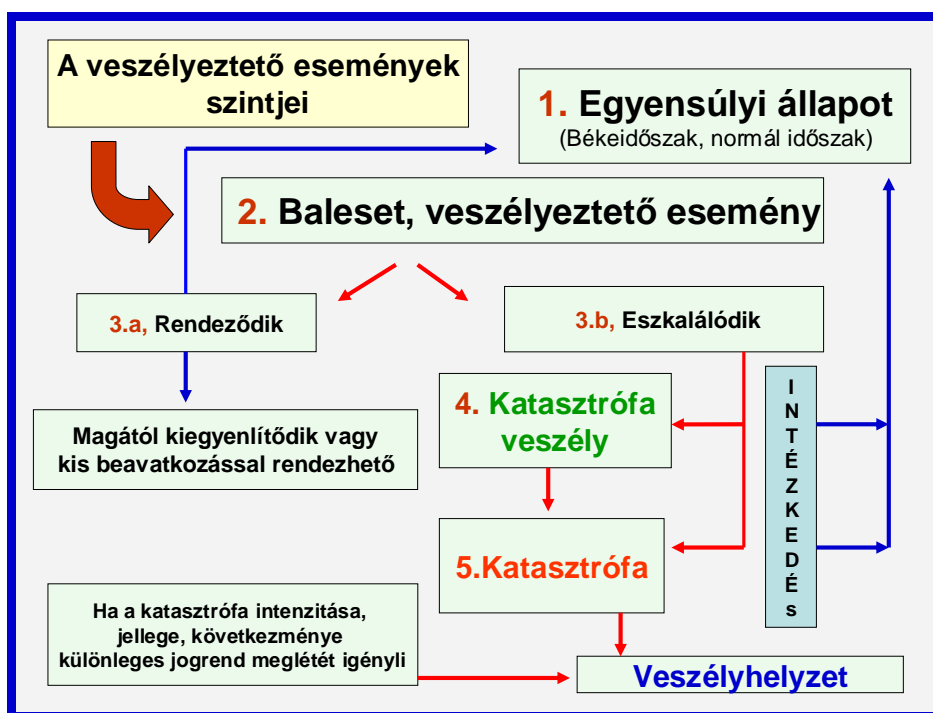
Ebben az esetben kialakul a *katasztrófaveszély*, vagy azonnal a *katasztrófa*. A katasztrófa-veszély esetén megfelelő intézkedések megtételével esetleg még visszaállítható a rend, de lehet, hogy ez sem elég, akkor fel kell készülni a katasztrófa kialakulására.

Előfordulhat, hogy az ilyen jellegű történések jellegüknél, intenzitásuknál és a kialakult következmények tekintetében elérhetnek egy olyan szintet, amikor szükségessé válik a helyzet minősítése, és adott esetben a különleges jogrend életbe léptetése. Ezeket Magyarország Alaptörvénye nevesíti, a katasztrófákkal kapcsolatos *különleges jogrendet*, a *Veszélyhelyzet* esetét pedig a 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról rögzíti. Tartalmazza a veszélyhelyzetben meghozható intézkedéseket, eljárásrendeket, jog-és hatásköröket.

A katasztrófákkal kapcsolatos veszélyeztető események szintjeit és tényállásuk változását a *6. sz. ábra* értelmezi és foglalja össze.

A felsőoktatási intézményeknek a működésükhöz, jogszabályban meghatározott feltételeket kell biztosítaniuk a biztonságos üzemeltetésre, a veszélyek elhárítására és megelőzésére, különösen a katasztrófa-küszöböt elérő helyzetek vonatkozásában, így ezekre speciális ágazati szabályzóik vannak.

Az egyetemek, főiskolák vezetői konkrét védelmi feladatait viszont minden intézmény saját maga határozza meg. Rendszerint az SZMSZ-ben valamint belső védelmi szabályzatokban rögzítik a végrehajtási folyamatot és a felelősöket, illetve a fenntartó által előírtak, valamint a védelmi feladatokról szóló egyéb jogszabályokban az ágazatra megfogalmazottak¹³ szerint alakítják ki a védelmi rendszerüket, és meghatározzák annak teendőit. Ebben a kérdésben azonban a legjobb szándékuk ellenére sem tudnak egységes a hazai gyakorlatot folytatni.

6. sz. ábra: A veszélyeztető események és tényállásuk változása
Készítette: Dr. Hornyacsek Júlia 2012.

A hallgatói balesetek, tüzesetek megelőzésével kapcsolatos, valamint a bekövetkezett balesetek esetén követendő előírásokat az intézmények Szervezeti- és Működési, Tűzvédelmi és/vagy Munkavédelmi szabályzata rendszerint tartalmazza ugyan, de nem kötelező eleme a szabályzatoknak a katasztrófák elleni *komplex védelem*

¹³Ilyen például a 62/2011. (XII. 29.) BM rendelet, amelyben az oktatási intézményekben folyó felkészítésről is szó esik.

kialakításának rendje, módja. A különböző szabályzatok a vonatkozó szakirányú jogszabályok alapján készülnek, és előfordulhat, hogy ezek nincsenek egymással összhangban, így nemegyszer **átfedések, vagy hiányterületek alakulnak ki**.

Ennek megléte mindenkinek érdeke, de a gyakorlat azt bizonyítja, hogy ezek nem minden intézményben vannak egzaktul elkészítve, illetve nem „fednek le” minden területet. A védelem egy-egy szegmensének (mint a tűz, a baleset stb.) megjelenítése a szabályzatban vagy utasításban nem elegendő az intézmény komplex védelmi feladatainak ellátásához. Célszerű lenne ezért, ha a jövőben minden intézmény a katasztrófák következményeinek felszámolására vonatkozóan olyan belső védelmi tervvel rendelkezne, amely teljes körű felkészülést, és adott esetben a védekezéshez szükséges minden erőt, eszközt, képességet biztosítja.

Rendelkezni kellene továbbá, ennek a védelmi tervnek a végrehajtáshoz szükséges intézményi védelmi képességekkel. Napjainkra a biztonság kérdéshez több hazai és külföldi egyetemen jól használható ismeretterjesztő anyagok készülnek.¹⁴

2.A POLGÁRI VÉDELMI /KATASZTRÓFA-VÉDELMI FELADATOK CSOPORTOSÍTÁSA

A veszélyeztető tényezők között hazánkban, mint láttuk, a katasztrófák tehát „előkelő” helyet foglalnak el, az intézményeket is ezek érintik a leggyakrabban. A katasztrófák elleni védekezés feladatainak átfogó ismerete megkönnyítheti az intézmények védelmi vezetőinek az intézményi felkészülést, ezért bemutatom ezeket a feladatokat.

A katasztrófavédelmi/polgári védelmi feladatokat összefoglalóan **a katasztrófák elleni védekezés** feladatainak nevezzük, és az ezzel kapcsolatos irányítási- valamint végrehajtási jogköröket, kötelezőségeket a jogszabályok rögzítik.¹⁵ Vizsgáljuk meg általában, hogy a katasztrófák következményeinek felszámolását célzó tevékenység, a katasztrófa-elhárítás milyen feladatokat ölel fel!

A katasztrófa-elhárítási feladatok mindazon elvek és módszerek, továbbá olyan tervezési, szervezési, irányítási és végrehajtási feladatok, tevékenységek összessége, amelyeket a védekezés **megelőzési, mentési és helyreállítási** időszakaiban, a lakosság életének, az anyagi javak mentése, a katasztrófák kialakulásának megelőzése, a közvetlen

¹⁴Einführung in das Fach Technik, Sicherheit im Technikunterricht, http://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/fachbereich_physik/technik_didaktik/sicherheit_technikunterricht.pdf

¹⁵Többek között a 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról 1-18.§, 52-72. §

veszélyek elhárítása, a pusztító hatások csökkentése, a következmények felszámolása, valamint az életfeltételek biztosítása érdekében kell végrehajtani.

Attól függően, hogy a védelmi feladatokat a katasztrófák vagy más rendkívüli események bekövetkezése előtt, bekövetkezésekor, vagy azt követően hajtják végre, létezik egy csoportosítás is, melyet a „**védekezés időszaka**” **szerinti csoportosításnak** is nevezzük. Ennek megfelelően megkülönböztetünk **megelőzési, mentési és helyreállítási** időszakokat.¹⁶

Minden időszaknak megvannak a rá jellemző feladatcsoportjai. Ezek között van olyan feladat, mely mindhárom időszakban megjelenik. Ilyen például a felkészítés (megelőző, ismeretterjesztő felkészítés, tájékoztatás, és utánkövető felkészítés).

A hatályos jogszabályi előírások rögzítik a védekezési időszakok legfontosabb feladatait, nevesítik a végrehajtásban résztvevő, irányító és közreműködő szerveket, szervezeteket, meghatározzák ezek hatás- és jogkörét, kötelezettségeit.

A mentési időszakban végrehajtandó feladatokat összefoglaló néven **kárelhárítási feladatoknak is** nevezik. A kárelhárítási feladatok közül a legfontosabbak, amelyeket a mentési időszakban kell végrehajtani. Ezek az alábbiak:

- a lakosság riasztása és tájékoztatása a kialakult helyzetről, a végrehajtandó feladatokról és a betartandó magatartási szabályokról,
- a lakosság elzárkóztatási, kimenekítési, kitelepítési és egyéni védelmével kapcsolatos feladatok megszervezése és végrehajtása,
- a kárterület lezárása, a mentés megkezdése, a kárelhárítási- és kárfelszámolási feladatok végrehajtása (beleértve a műszaki mentést is),
- a kárterület felderítése, a mentés, az elsősegélynyújtás, a mentesítés és fertőtlenítés, illetőleg az ezzel összefüggő ideiglenes helyreállítás, továbbá a halálos áldozatokkal kapcsolatos halaszthatatlan intézkedések végrehajtása,
- a kárterületről kimentett lakosság ellátásának és elhelyezésének megszervezése, egészségügyi feltételeinek biztosítása befogadás keretében,
- a létfenntartáshoz szükséges anyagi javak (különösen víz-, élelmiszer-, takarmány- és gyógyszerkészletek, állatállomány) és kulturális javak védelme,
- a katasztrófa-sújtotta területen az alapvető életfeltételek biztosítása.¹⁷

¹⁶ Dr. Hornyacsek - Dr. Csépainé Széll -Veres Viktória, 2009. 46-47. oldal

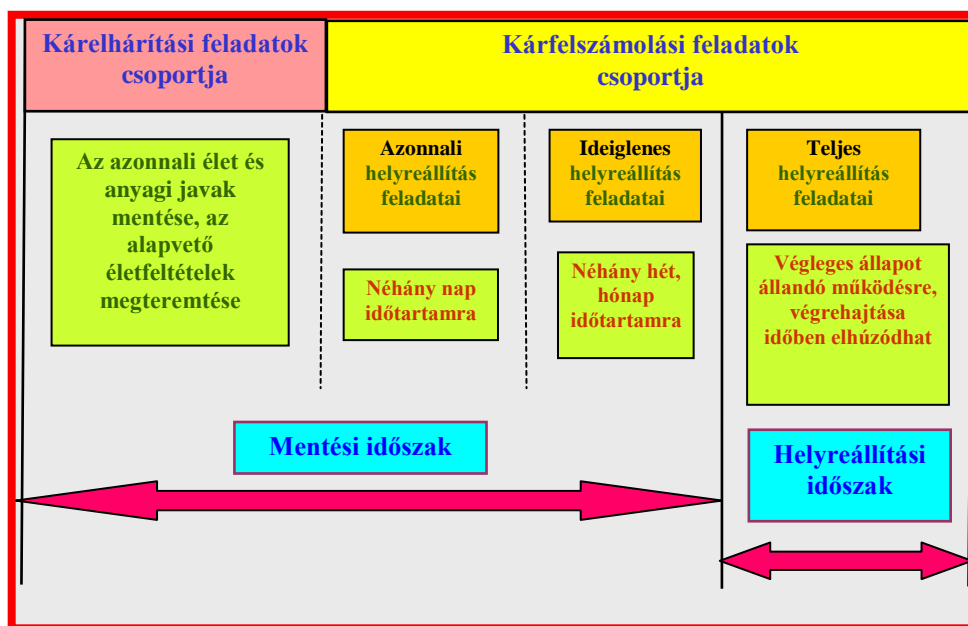
¹⁷ Dr. Hornyacsek Júlia: A települési védelmi képességek a katasztrófa-kihívások tükrében. BÉ OTTE, Budapest, 2011. 50. oldal ISBN: 978-963-08-2606-8

A kárelhárítás közben és után kárfelszámolási feladatok végrehajtására is sor kerül. Ez a tevékenység átnyúlik a helyreállítási időszakra. *Lásd. 7. sz. ábra.*

A mentési időszak feladatainak végrehajtása komoly szervezést és koordinációt igényel minden szinten. A különböző alaprendeltetésű szervezetek mentési feladataikat önállóan, saját szakmai szabályaik és szabályzóik alapján hajtják végre, de a feladatok összehangolásáért, koordinációjáért, települési szinten a polgármester a felelős, a gazdálkodó szervezeteknél, intézményeknél pedig az adott szervezet vezetője.

A kárelhárítási- és kárfelszámolási feladatok végrehajtásában résztvevő szervezet és szervezeteket csoportosíthatjuk *alaprendeltetésük*, (hivatásos, és nem hivatásos) valamint *a beavatkozás sorrendje* (elsődleges és másodlagos beavatkozók) *szerint*.

A helyszínen megjelenhetnek még egyéb speciális mentő szervek, szervezetek is, amelyek rendeltetése nem alapvetően a katasztrófavédelmi feladatok végrehajtása, de a képességeikre az esemény jellegénél fogva szükség van. Az abban való közreműködésük feltételeit, módját jogszabályok írják elő.

7. sz. ábra: A kárelhárítási és kárfelszámolási feladatok védekezési időszakok szerinti kapcsolata. Forrás:¹⁸

A kárhelyen tehát a mentőerők, - akár elsődleges, akár másodlagos beavatkozók - saját szervezeti alárendeltségükben, saját szakmai szabályaik alapján, egymással együttműködve látják el feladataikat. Minden szervezetet a saját mentésvezetője irányítja,

¹⁸Prof. Dr. Szabó Sándor – Dr. Tóth Rudolf: A kárelhárítási és kárfelszámolási feladatok értelmezése a katasztrófavédelem területén, VI th International Symposium on Defence Technology, 06.-07. május 2010. Budapest, 8. oldal, 3. sz. ábra. ISSN: 1416-1443

de a feladatok összehangolásáért, koordinációjáért, a jogszabályok minden szinten a közigazgatás (település esetén a polgármestert) és a gazdálkodó szervezetek (vállalatok, üzemek stb.) vezetőit teszik felelőssé.

Adott esetben a felsőoktatási intézményre is hárulhatnak feladatok, melyeket csak abban az esetben tudnak hatékonyan végrehajtani, ha az igény pillanatában bizonyos védelmi képességgel már rendelkeznek.

3. A felsőoktatási intézmény lehetséges feladatai a rendkívüli helyzetek során, és az ehhez szükséges védelmi képességek

Ha érinti a katasztrófa az adott intézményt, akkor biztosan van teendője a mentés során, hiszen segíteniük kell a hivatásos mentőerők munkáját. Ha nem érinti, de a közelben következett be a rendkívüli esemény, a mentés irányítója feladatot jelölhet ki a felsőoktatási intézménynek (befogadás, erők, eszközök, gépek, anyagok igénybevétele, „intézmény-rátelepítés” végrehajtása stb.). Az adott intézménynek képesnek kell lennie ezeket a teendőket gyorsan, hatékonyan, szervezeten elvégezni. Vizsgáljuk meg, hogy milyen intézményi feladatok végrehajtásával biztosítható a megfelelő védelmi szint!

3.1 Intézményi védelmi feladatok

Az intézményre háruló polgári- és katasztrófavédelmi feladatokat, valamint a megfelelő védelmi szint elérését célzó tevékenységeket is **három védekezési időszak** köré célszerű csoportosítani. Ezek a következők:

- **A megelőzési (felkészülési) időszak.** Ebben az időszakban célszerű minden olyan feladatot végrehajtani, ami a rendkívüli helyzetek elkerülését, megelőzését szolgálja, továbbá az intézmény védelmi képességének kialakítását.
- **A mentési (kárelhárítás) időszak.** Ebben az időszakban azokat a mentéssel és mentesítéssel összefüggő feladatokat hajtják végre, amelyeket az adott veszély kezelése megkövetel.
- **A helyreállítási (kárfelszámolási) időszak.** Ebben az időszakban hajtják végre azokat a feladatokat, amelynek célja a veszélyek kialakulása előtti vagy ennek minőségileg jobb állapot visszaállítása, és a működési feltételek újbóli megteremtése.

A fent felsorolt tevékenységi körökkel más-más feladatok függnek össze. A tanulmány terjedelme nem teszi lehetővé mindhárom időszak intézményi feladatainak tárgyalását, ezért csak **a megelőző időszaki** feladatokat elemzem.

Nagyon fontos a megelőző időszak, hiszen a védekezés csak akkor lehet sikeres, ha még a rendkívüli esemény bekövetkezése előtt mindent elkövetnek annak érdekében, hogy az erők, eszközök, képességek szükség esetén megfelelő számban és minőségben álljanak rendelkezésre a mentés érdekében. A megelőző időszak feladatai szerteágazóak, és egyik fontos teendő ebben az időszakban **a védelmi képességek** kialakítása.

A védelmi képességek kialakításának módja

A felkészülés a veszélyeztető tényezőkre, a mentésben való részvételre minden intézményben más és más, azonosság azonban, hogy egy intézmény sem jelentheti ki, hogy „nálunk nem fordulhat elő semmilyen rendkívüli esemény, ezért nincs szükség a felkészülésre”, ezért valamilyen alapvető intézkedéseket tennie kell.

Az egyetemek gyakorlatát vizsgálva, a védelmi kérdésekért felelős intézményi munkatársak javaslatait, módszereit elemezve megállapítható, hogy törekszenek a veszélyek teljes vertikumát feltérképezni, és ezekre megfelelő válaszokat keresni, nincs azonban egységes forma és cselekvési algoritmus a belső védelmi rendszer kialakítására, sem a végrehajtókra. Az alábbiakban egy lehetséges megoldási formára teszek javaslatot.

Egyik lehetséges változat, ha az intézményvezető a komplex védelmi feladatainak végrehajtásában **külső segítséget** vesz igénybe, és a védelmi célú vállalkozások valamelyikével oldatja meg ezt a feladatot. Ez napjainkban nagyon költséges, és a belső speciális információk megadásához belső embert is kell melléjük rendelni.

A másik, és egyre gyakoribb forma, hogy az intézmény dolgozóira, valamint az azokból felállított védelmi szervezetekre támaszkodik. Ez semmiképp sem „egyemberes” feladat, munkájához célszerű ún. **Intézményi Védelmi Rendszert Működtető Munkacsoportot (IVMM)** létrehozni. (lásd később)

Első lépésként be kell azonosítaniuk a veszélyeket. Ehhez jó alapot nyújtanak az új jogszabályok által javasolt eljárások, a **kockázatbecslés**: a **kockázatazonosítás**, a **kockázatelemzés** és a **kockázatértékelés** átfogó folyamata,¹⁹ valamint a **kockázati mátrix**

¹⁹ **Kockázatazonosítás**: az az eljárás, amely meghatározza az adott területen lehetséges kockázatokat és azok hatásait, valamint magában foglalja a veszélyeztető hatások forrásának azonosítását. Az eljárás elvégzése

elkészítése. A veszélyeztetettség felmérését követően, az intézményvezető gondoskodik az intézmény védelmi képességének kialakításáról.

A védelmi képesség mindazon tevékenységek, erők, eszközök, összessége, amelyek a veszélyek kialakulásának megelőzését, szükség esetén a veszély elhárítását, valamint a hivatásos mentőerők munkájának támogatását biztosítják.

Ezek nélkül elképzelhetetlen a hatékony megelőzés és a védekezés. Vizsgáljuk meg, hogy milyen elemei vannak a hatékony intézményi védelmi képességnek!

Az intézmény *védelmi képességének összetevőire* az alábbi javaslatot teszem:

- a) a veszélyeztetettségnek megfelelő intézményi mentőerők (intézményi polgári védelmi szervezetek, vagy katasztrófa-elhárítási munkacsoportok),
- b) folyamatos és pontos belső védelmi tervezés,
- c) korszerű belső riasztási és tájékoztatási rendszer,
- d) a védekezéshez szükséges saját anyagi-technikai készletek,
- e) korszerű belső híradó- és informatikai rendszer,
- f) a dolgozók és a hallgatók megfelelő színvonalú és tartalmú védelmi felkészítése,
- g) működő és hatékony belső védelmi vezetési és irányítási rendszer, és mindezek gyakoroltatása.

A fenti képességeket lehet egyszerre, lehet szakaszosan kiépíteni, de tanácsos egyfajta logikai sorrendet tartani a kialakításnál, melyre az alábbiakban teszünk javaslatot.

3.2 A védelmi képességek kialakításának lépései²⁰

A fent bemutatott védelmi képességek kialakítása, a védelmi feladatok végrehajtása tehát összetett folyamat. Az intézményvezető az intézményi védelmi rendszert nem egyedül alakítja ki és működteti, hanem munkáját az intézmény kijelölt dolgozói segítik, és rendszerint egymásra logikusan épülő cselekvési rendben végzik el.

során figyelembe kell venni a vizsgált területre vonatkozó statisztikai adatokat, történeti adatokat, tapasztalati tényeket, valamint a rendelkezésre álló kockázatelemzések eredményeit. **Kockázatelemzés:** olyan eljárás, mely az adott területre vonatkozó azonosított lehetséges kockázatok csoportosítását és értékelését foglalja magában. **Kockázatértékelés:** az az eljárás, mely a kockázatelemzés eredményeit felhasználva meghatározza az adott veszélyeztető hatás adott településre gyakorolt kockázati szintjét.

234/2011. (XI. 10.) Korm. Rendelet A katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról 1. § 17-21.

²⁰ A fejezetben megfogalmazottak forrásául: Dr. Hornyacsek Júlia-Dr. Csépainé Széll-Pálma-Veres Viktória: A közigazgatási vezetők felkészítése a védelmi feladatokra c. kiadvány szolgált. ZMNE, Budapest: 2009. 99-102. o.

3.2.1 Az elvek, keretek, stratégiák kialakítása, kidolgozó munkabizottság felállítása

Az intézményvezető elsőként megfogalmazza a helyi védelmi rendszer kiépítésével és működtetésével kapcsolatos elvárásokat, követelményeket. Létrehozza az intézményi **Védelmi Rendszert kidolgozó, Tervező Munkabizottságot (VRTM)**.

A Védelmi Rendszert kidolgozó, Tervező Munkabizottság teendői:

- Megvizsgálják az intézmény jelenlegi védelmi rendszerének helyzetét, felméri annak hiányosságait, problémáit.
- Megvizsgálják azokat a jogszabályi védelmi kötelezettségeket, amelyek az adott településre, intézményre vonatkoznak, és összesítik az ezzel kapcsolatos elvárásokat, feladatokat.
- Összegyűjtik az intézmény veszélyeztettségére vonatkozó adatokat. Szükség esetén elvégzik (végeztetik) a terület veszélyeztettségének felmérését.
- Számba veszik az intézményben található és a védekezéshez felhasználható erőket, eszközöket, anyagi készleteket. (összességében a védekezéshez szükséges „kéességeket”).
- Elemzik az intézményt segítő külső védelmi szervekkel való együttműködés helyzetét, felméri a különböző szervezetekkel való együttműködés lehetőségét a várható védekezési feladatok során.

Ez követően a fenti adatokat összesítik, feldolgozzák, és egy **Intézményi Védelmi Konceptióban** javaslatot tesznek az intézmény védelmi rendszerének kialakítására. A koncepciónak **az alábbi kérdésekre** kell választ adnia:

- Milyen védelmi szervezeteket célszerű létrehozni az intézményben?
- Milyen más szervezeteket kell bevonni a védelmi feladatokba? (polgárőrség, intézmények, gazdálkodó szervezetek, önkéntes és civil szervezetek, vállalkozók stb.)
- Milyen együttműködési formát kell kialakítani a területen működő hivatásos védelmi szervezetekkel?
- A jogszabályok alapján milyen védelmi feladatokat kell ellátni az intézményben, és a veszélyeztettség alapján milyen további teendőkkel lehet számolni?

A feladatokat a megelőzés, a mentés és a helyreállítás folyamatára tervezik. A helyzetfelmérési adatok alapján javaslatot tesznek, hogy a védelmi rendszer működtetéséhez milyen erőforrások szükségesek, és bemutatják, hogy az intézménynek

jelenleg mi áll a rendelkezésére, és mi az, amit pótolni kell. Rögzítik, hogy a védelmi rendszer kiépítésével, működtetésével kapcsolatosan milyen védelmi dokumentációval kellene rendelkeznie az intézménynek, és azokat milyen formában kell elkészíteni és alkalmazni. Háromévente a VRTM újra felülvizsgálja a Védelmi koncepciót és szükséges korrekciókra javaslatot tesz.

3.2.2 Intézményi Védelmi Rendszert Működtető Munkacsoport felállítása, működtetése

A koncepció elkészítését követően a VRTM munkája szünetel, átadja a helyét az **Intézményi Védelmi Rendszert Működtető Munkacsoportnak (IVRMM)**. A munkacsoport az intézmény bázisán, az intézmény dolgozóinak bevonásával kerül felállításra.

Az IVRMM alaprendeltetése a Védelmi Rendszert kidolgozó, Tervező Munkabizottság által az Intézményi Védelmi Koncepcióban javasolt belső védelmi rendszer kialakítása, működési feltételeinek megteremtése, és a rendszer működtetése, visszaellenőrzése, és szükség esetén a korrekciója.

Az IVRMM alapvető feladatai:

- Létrehozza az Intézményi Védelmi Koncepcióban javasolt intézményi védelmi rendszer szervezeti struktúráját, melynek keretén belül megalakítja Katasztrófa-elhárítási Munkacsoportot, szükség esetén, ha az intézmény hatósági határozattal kötelezve van rá, az intézmény polgári védelmi szervezetét. Javaslatot tesz a kialakított szervezetek vezetőire, és a beosztott személyekre.
- Tervezi és szervezi a védelmi szervezetekbe beosztottak kiképzését és felkészítését, gondoskodik annak folyamatos végrehajtásáról.
- Az intézmény vezetőjével egyetértésben kialakítja az intézményi védelmi rendszerének vezetési struktúráját, javaslatot tesz az ebbe beosztott személyi állományra.
- Kialakítja a védelmi vezetéshez szükséges korszerű híradó- és informatikai rendszert, amelyet rendkívüli helyzetben működtetni kell.
- Meghatározza a szükséges eszközöket, gondoskodik a beszerzésükről, szabályos tárolásukról, gyakoroltatja a működtetésüket.
- Javaslatot tesz továbbá a fentiekben ismertetett védelmi képességek kialakítására és az ehhez szükséges anyagi és technikai feltételek megteremtésére.

- Elkészíti az *Intézményi Védelmi Tervet*,²¹ melyben rögzíti a veszélyeztető tényezőket, a rendkívüli események során végrehajtandó teendőket, azok felelőseit, a felhasználható eszközöket, erőket, gépeket, anyagokat, azok fellelhetőségét. Rögzíti benne továbbá a cselekvési rendet, a felelősöket, valamint az érintettek felkészítésének módját. A terv tartalmazza a hivatásos védelmi szervekkel, speciális mentőszervekkel, intézményekkel (stb.) való kapcsolattartás rendjét, és azok elérhetőségeit.
- Kidolgozza a védelmi rendszer működtetéséhez és a védelmi feladatok ellátása során szükséges dokumentációk mintáit, használatuk szabályait, gondoskodik azok alkalmazásáról.
- Kialakítja a korszerű belső riasztási és tájékoztatási rendszert, mellérendeli a szükséges eszközöket. Meghatározza a riasztási láncot, annak a felelőseit, a riasztás felelősei kiképzésének időpontjait, felelőseit.
- Kialakítja a védekezéshez szükséges anyagi-technikai készleteket, meghatározza azok tárolásának elveit, módját, a tárolás helyét, felelőseit, rögzíti azok elérhetőségét. Gyakoroltatja az eszközök aktiválását, rendelkezésre bocsátását.
- Gondoskodik róla, hogy a védelmi szervezetekbe be nem osztott intézményi dolgozók és a hallgatók is megfelelő színvonalú és tartalmú veszélyhelyzeti felkészítést kapjanak. Meghatározza a felkészítések módját, eszközeit, időpontjait, felelőseit.
- Az intézmény vezetőjével egyetértésben gondoskodik a hivatásos mentőerőkkel, a polgármesterrel, a minisztérium védelmi szervezetével, a területen lévő speciális mentőkkel stb. való folyamatos kapcsolattartásról. Kialakítja ennek formáját, módját és személyi feltételeit.
- Kezdeményezi az intézményvezetőnél a védelmi rendszer háromévenkénti felülvizsgálatát, és szükség esetén annak korszerűsítését.

Mindezek elvégzésével a felsőoktatási intézmény megtette azokat a lépéseket, amellyel elérheti a szükséges és elégséges védelmi szintet, valamint a védelmi feladatokba való bekapcsolódás feltételeinek megteremtését.

²¹ Erre nincs kötelező forma, de lehet hasonló 219/2011. (X. 20.) Korm. Rendelet *A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről* 35. §-ában említett *Súlyos káresemény elhárítási terv*-hez, melynek tartalmára az 5. melléklet a 219/2011. (X. 20.) Korm. Rendeletre ad javaslatot.

3.3 Az intézményi védelmi dokumentációk elkészítése

Az intézményi védelmi rendszer működtetésénél gyakran megemlítettük a védelmi dokumentációk fontosságát. A védelmi dokumentációk vezetésének és archiválásának az végrehajtása az intézmény vezetőjének felelőssége és kötelessége.

A védelmi dokumentációk *céljukat és tartalmukat tekintve* vonatkozhatnak a veszélyek felmérésére, a védelmi rendszer kialakítására, a védelmi szervezetek kialakítására és működtetésére (határozatok, döntések, jegyzőkönyvek, belső utasítások), a védekezési és helyreállítási feladatok végrehajtására, valamint a különböző védelmi szervekkel, szervezetekkel kapcsolatos együttműködésekre. Ide kell sorolni a különböző védelmi terveket, valamint azok módosításait. A védelmi dokumentumok lehetnek nyílt, nem minősített dokumentumok, és lehetnek minősített iratok. Az intézményi védelmi dokumentációk rendszerét a 8. sz. ábra foglalja össze.

Az intézmény védelme szempontjából fontos dokumentumok egy példányát az intézményvezetőnél kell tárolni, és meg kell határozni, hogy akadályoztatása esetén kinek van hozzáférési jogköre ezekhez az iratokhoz. Azokat a védelmi dokumentumokat, amelyek a napi védelmi munkához szükségesek, a működési helyen kell hozzáférhetően tárolni.

8. ábra: Az intézményi védelmi dokumentációk rendszer
Készítette: Dr. Hornyacsek Júlia 2011. ZMNE

A védelmi dokumentumokat, iratokat és az ezekben szereplő adatokat naprakészen kell tartani, aktualizálásukról folyamatosan gondoskodni kell.

Összességében megállapítható, hogy a felsőoktatási intézmények védelmi szempontból a gazdálkodó szervezetekhez hasonló szerepet töltenek be, védelmi szerepük, hogy alaprendeltetésük végzése során ne okozzanak katasztrófákat, valamint egy rendkívüli esemény során, hatékonyan tudjanak részt venni az önmaguk és mások mentésében, a károk mérséklésében, a következmények felszámolásában.

A felsőoktatási intézményekre külső és belső veszélyeztető tényezők hatnak. A felkészülés a veszélyeztető tényezőkre, a mentésben való részvételre minden intézményben más és más, azonosság azonban, hogy egy intézmény sem mondhatja ki, hogy „nálunk nem fordulhat elő semmilyen rendkívüli esemény, ezért nincs szükség a felkészülésre”.

A rendkívüli események során akár érintettként, akár közreműködőként, szükség lehet a következmények felszámolásában való részvételre. Ehhez azonban még a megelőző időszakban ki kell alakítaniuk a védelmi képességeiket. Ennek folyamatára javaslatot ad a tanulmány.

Az intézményvezető védelmi feladatai komplexek, ennek végrehajtásában elsősorban az intézmény dolgozóira, valamint az azokból felállított védelmi szervezetekre támaszkodik. Nagy figyelmet kell fordítani a védelmi rendszerük működőképességének ellenőrzésére, gyakoroltatására, továbbá egy bekövetkezett sajnálatos esemény során a védelmi tevékenység pontos dokumentálására, és a dokumentumok naprakészen tartására.

. „Ami érdemes megtenni, azt érdemes jól megtenni, egy kicsit több bajlódás sok utólagos bajnak veheti elejét.”

Max Müller

IRODALOMJEGYZÉK

- 1035/2012. (II. 21.) Korm. Határozat Magyarország Nemzeti Biztonsági Stratégiájáról
- 2005. évi CXXXIX. Törvény a felsőoktatásról 105. § (1)
- 2011. évi CCIV. Törvény a nemzeti felsőoktatásról 13. § (2)
- 2011. évi CCIV. Törvény a nemzeti felsőoktatásról 2. § (1)
- 2011. évi CCIV. Törvény a nemzeti felsőoktatásról 2. sz. melléklet 3. (f)
- 2011. évi CCIV. Törvény a nemzeti felsőoktatásról, 2. §

- 2011. évi CXXVIII. törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról 1-18.§, 52-72. §
- 2011. évi CXXVIII. Törvény a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról 9. §
- 219/2011. (X. 20.) Korm. Rendelet *A veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről*
- 234/2011. (XI. 10.) Korm. Rendelet a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény végrehajtásáról 7. §, 1. § 17-21.
- Dr. HORNYACSEK Júlia-Dr. CSÉPAINÉ SZÉLL Pálma-VERES Viktória: A Közigazgatási vezetők felkészítése a védelmi feladatokra. – Kézikönyv polgármesterek részére a települési védelmi feladatok ellátásához, ZMNE, Vegyi- és Katasztrófavédelmi Intézet, Bp.: **2009**. 99-102. oldal, 46-47. oldal, ISBN: 978-963-7060-76-2
- Dr. HORNYACSEK Júlia: A települési védelmi képességek a katasztrófa-kihívások tükrében. BÉ OTTE, Budapest, 2011. 50. oldal ISBN: 978-963-08-2606-8
- Einführung in das Fach Technik, Sicherheit im Technikunterricht, http://www.uni-muenster.de/imperia/md/content/fachbereich_physik/technik_didaktik/sicherheit_technikunterricht.pdf
- Hadtudományi Lexikon: MHTT Budapest, 1995. ISBN 963 04 5226 X (I-II. kötet - részidézett)
- <http://www.mison.hu/miskolc-vezeto-hir/csobor-katalin-valasztokeruleteben-is-arvizi-katasztrofahelyzet-van>, Letöltés: 2011. 04. 18.
- KOVÁCS Antal - BUZÁS Tibor: Polgári védelmi ismeretek, önkormányzatok és polgári védelmi szervezetek felkészítési segédlete. Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Polgári Védelmi Szövetség, Szolnok: 2002. 17. o.
- Prof. Dr. SZABÓ Sándor – Dr. TÓTH Rudolf: A kárelhárítási és kárfelszámolási feladatok értelmezése a katasztrófavédelem területén, VI th International Symposium on Defence Technology, 06.-07. május 2010. Budapest, 8. oldal, 3. sz. ábra. ISSN: 1416-1443